

Maczkiewitz, D., *Der niederländische Aufstand gegen Spanien (1568-1609). Eine kommunikationswissenschaftliche Analyse* (Studien zur Geschichte und Kultur Nordwesteuropas XII; Münster, New York, München, Berlin: Waxmann, 2005, 366 blz., €34,80, ISBN 3 8309 1521 7).

De Nederlandse Opstand was een conflict dat niet alleen werd uitgevochten met wapens, maar ook door het actief inzetten van woord en beeld. Dit gebeurde onder andere in de vorm van pamfletten, spotprenten, liedjes, theatervoorstellingen en openbaar ceremonieel. Bij het mobiliseren van steun voor de opstandelingen maakten Willem van Oranje en zijn partij met meer succes dan hun tegenstanders gebruik van communicatiemiddelen, die juist in de economisch en sociaal hoog ontwikkelde Nederlandse steden ruimschoots voorhanden waren. Dirk Maczkiewitz, die in 2003 op deze studie promoveerde, heeft zowel geschiedenis als communicatiewetenschappen gestudeerd en wil een brug slaan tussen beide disciplines. Daarmee lijkt hij de ideale auteur om de betekenis van communicatie in de Nederlandse Opstand aan een onderzoek te onderwerpen.

Op het gebied van de geschiedenis van de communicatie en propaganda in de tijd van de Opstand is nog veel werk te verzetten. De rijke pamfletliteratuur is verschillende malen het voorwerp van onderzoek geweest (P. A. M. Geurts, Craig Harline, Martin van Gelderen) en is dat nog steeds; over propaganda-prenten zijn onlangs twee studies verschenen (Daniel Horst en Christi Klinkert), maar andere onderwerpen zijn nauwelijks onderzocht. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan de vroegmoderne nieuwsvoorziening, waarin naast pamfletten de betekenis van handgeschreven nieuwstijdingen, correspondentie, mondelinge communicatie (geruchten) en geuzenliederen aan de orde komen; onderzoek naar de verschillende vormen van symbolische representatie bij blijde inkomsten van leiders als Oranje, Anjou en Leicester; naar de productie, verspreiding en receptie van het bekende prentwerk van Hogenberg of van gedenkpenningen uit de tijd van de Opstand.

Dirk Maczkiewitz heeft er echter voor gekozen de op dit moment beschikbare kennis onder te brengen in een omvattend model, waarvoor hij onder andere te rade is gegaan bij een structuralistische socioloog als Talcott Parsons, maar ook bij filosofen als Immanuel Kant en zelfs Martin Heidegger. Uitgangspunt is dat als systeem kan worden beschouwd wat zich van zijn omgeving onderscheidt en waarvan de elementen in een zekere betrekking tot elkaar staan (26). Het is duidelijk dat men weinig verzinnen kan dat buiten deze definitie valt: het boek analyseert dan ook het totale systeem van de Nederlanden aan de vooravond van de Opstand, maar daarbinnen ook subsystemen als het systeem van de hoge adel, van het Gulden Vlies, van de Liga tegen Granvelle en zelfs het psychische 'systeem' van personen als Willem van Oranje. Richtsnoer bij deze systeembouw is het bekende onderscheid van Fernand Braudel tussen de *longue durée* van de geografie, de middelmatige duur van de sociale en economische structuren en de vluchtige tijd van de evenementiële geschiedenis. Op deze manier duurt het meer dan tweehonderd

bladzijden voor de auteur aan de behandeling van zijn eigenlijke onderwerp toe is, de communicatiesystemen van de Nederlandse Opstand; eerst moeten het hele Nederlandse systeem en de sociale systemen in de Nederlanden worden geconstrueerd, te beginnen met grondsoorten en klimatologische omstandigheden en opklimmend tot economie, maatschappij, politieke instellingen en religie. De grote hoeveelheid verwerkte literatuur en het vernuft waarmee de schrijver zijn kennis in een theoretisch bouwwerk weet te rangschikken dwingen bewondering af, maar nieuwe kennis levert deze exercitie niet op.

Hetzelfde geldt voor de kern van dit boek, de analyse van de communicatiesystemen in de Nederlanden. Ordelijk is het allemaal wel, met paragrafen over positiefrechtelijke en natuurrechtelijke, katholieke en calvinistische communicatiesystemen, over communicatiesystemen van ballingen en geuzen, van tolerantie, van vrijheid en van de natie; maar tot nieuwe kennis of inzicht leidt dit alles niet.

Met de conclusie van het boek dat de Nederlandse Opstand (ook) een propagandastrijd was, kan ik instemmen. Terecht stelt Maczkiewitz dat het vertoog over de Opstand als heldhaftige vrijheidsstrijd tegen een overweldigende overmacht, een strijd van David tegen Goliath, zelf het resultaat is van de propaganda van de opstandige partij. De Nederlanden, gelegen in het centrum van de Europese wereldeconomie, behoorden in economisch, sociaal en politiek opzicht tot de meest ontwikkelde streken van het continent. Hierdoor hadden de bewoners reeds voor de Opstand een omvattend communicatiesysteem ontwikkeld, dat een gunstige infrastructuur bood voor het propagandaoffensief van de rebellen. Doordat de geschiedenis nu eenmaal door de overwinnaars wordt geschreven, is dit nog steeds het beeld dat in de geschiedschrijving overheerst.

Henk van Nierop

Milis, L. J. R., *Religion, culture, and mentalities in the medieval Low Countries. Selected essays* (Turnhout: Brepols, 2005, 388 blz., €55,-, ISBN 2 503 51890 7).

Ter gelegenheid van de vijftenzestigste verjaring van Ludo Milis (Vakgroep Middeleeuwse Geschiedenis, Universiteit Gent) hebben diens jongere collega's een bundel samengesteld met een selectie van zijn werk. Feestbundels hebben over het algemeen een lastige positie: ze zijn vaak onsamenhangend en worden dikwijls overgeslagen bij het zoeken naar literatuur over een bepaald onderwerp, vooral als er meer auteurs in zijn opgenomen. In een bundel als de voorliggende, waarin artikelen van de gelauwerde zijn verzameld, is meestal geen of weinig nieuw werk opgenomen. Dergelijke bundels worden in bibliotheken waarschijnlijk alleen opgevraagd om een voorheen slecht verkrijgbaar artikel te raadplegen. Recensenten van bundels met verzameld werk van een auteur staan bovendien voor de vraag hoe die beoordeeld moeten worden. Dient het werk van de auteur (opnieuw, want het is eerder verschenen) te worden bekritiseerd of zou juist de selectie van de redacteuren het onderwerp van bespreking moeten zijn? Wanneer men uitgaat van de bundel zoals die er ligt, komen vanzelf beide aspecten aan de orde. Wel blijft de lezer in het ongewisse over de visie van de auteur zelf op de voor hem gemaakte selectie: zou hij dezelfde keuze hebben gemaakt of heel andere thema's aan bod hebben laten komen?

De redacteuren van *Religion, Culture, and Mentalities in the Medieval Low Countries. Selected Essays* hebben in samenspraak met Milis gekozen voor een Engelstalige bundel, waarin ouder werk dat grotendeels in het Nederlands of Frans was verschenen, beschikbaar werd voor een nieuw publiek. Hiermee trachtten zij het probleem van de karige toegevoegde waarde van een feestbundel te omzeilen. Ze hebben enkel werk uit de periode 1969 tot 1990 opgenomen, maar de reden daarvan is niet geheel duidelijk. Wellicht is de grens gelegd bij het verschijnen van het internationaal vermaarde boek *Angelic Monks and Earthly Men. Monasticism and its Meaning to Medieval Society* (Woodbridge: Boydell Press, 1992, 1999²). In een inleidend stuk maken Jeroen Deploige, Martine De Reu en Walter Simons de wetenschappelijke standpunten en het streven van Milis inzichtelijk. Zijn belangstelling ligt bij de mentaliteitsgeschiedenis, bedreven vanuit de institutionele geschiedenis. Kenmerkend is zijn voorliefde voor het teruggrijpen naar de primaire bron, soms met voorbijgaan aan secundaire literatuur. Zelf zei Milis daarover, humoristisch en provocerend zoals hij volgens de inleiders is: 'Ik lees geen secundaire bronnen omdat ik voor mezelf kan denken' (zijn gebruikmaking van enkele theorieën, zoals die van John Bossy in het artikel over conflictbeheersing, nuanceert deze uitspraak).

De bundel is ingedeeld naar vier thema's: I. Religion & Conversion, II. Hermits & Canons, III. Power & Ideology, en IV. Language & Boundaries. De eerste twee thema's sluiten nauw op elkaar aan, zelfs zo nauw dat er enige hinderlijke overlapping in de artikelen is te constateren. De stukken verschillen